

Michał Polasik, Karolina Przenajkowska

Współzależność projektów integracyjnych na europejskim rynku płatności detalicznych

Ekonomiczne Problemy Usług nr 58, 101-109

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MICHAŁ POLASIK, KAROLINA PRZENAJKOWSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

michal.polasik@umk.pl, caroline@doktorant.umk.pl

WSPÓLZALEŻNOŚĆ PROJEKTÓW INTEGRACYJNYCH NA EUROPEJSKIM RYNKU PŁATNOŚCI DETALICZNYCH

Wprowadzenie

W 2000 r. na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie przyjęto agendę lizbońską, określaną jednym z najważniejszych programów społeczno-gospodarczych Europy. Jej podstawowy cel, który miał zostać zrealizowany do końca 2010 r., to uczynienie Unii Europejskiej opartą na wiedzy, najbardziej dynamiczną oraz konkurencyjną gospodarką na świecie. Obecnie jednym z elementów realizacji tego dążenia jest powołanie Jednolitego Obszaru Płatności w Euro (ang.: *Single Euro Payments Area* – SEPA), stanowiącego paneuropejski program budowy zintegrowanego rynku płatności detalicznych. Projekt ten jest naturalną konsekwencją wprowadzenia wspólnej waluty euro – w 1999 r. w obrocie bezgotówkowym, zaś w 2002 r. w obrocie gotówkowym.

Sięgając do historii integracji europejskiej w zakresie bezgotówkowych płatności detalicznych należy przywołać Rozporządzenie nr 2560/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie płatności transgranicznych w euro, które wprowadziło zasadę równych opłat za płatności transgraniczne i porównywalne płatności krajowe w ramach UE. Zapis ten spowodował brak równowagi pomiędzy opłatami bankowymi a kosztami płatności transgranicznych. Konieczne stało się podjęcie prac na rzecz reorganizacji ich obsługi (przetwarzania, rozliczania i rozrachunku) umożliwiającej zwiększenie efektywności i obniżenie kosztów do poziomu tych dla obsługi płatności krajowych.

Celem artykułu jest prezentacja europejskich projektów ukierunkowanych na integrację rynku płatności detalicznych oraz zaadaptowanego przez nie projektu standaryzacyjnego EMV dla mikroprocesorowych kart płatniczych.

1. Istota programu Single Euro Payments Area

Jednolity Obszar Płatności w Euro to ogromne przedsięwzięcie harmonizacyjno-organizacyjne. Zmiany, jakie przynosi, mogą być ujęte w kontekście składników projektu, do których przede wszystkim należą¹: (a) wspólna waluta, (b) jednolity zestaw instrumentów płatniczych: polecenia przelewu SEPA, polecenia zapłaty SEPA oraz karty płatnicze, (c) sprawna infrastruktura płatności w euro, (d) wspólne normy techniczne, (e) wspólne praktyki biznesowe, (f) jednolite podstawy prawne oraz (g) ciągły rozwój usług nastawionych na klienta.

Podstawowy komponent zintegrowanego rynku płatności detalicznych to nowe instrumenty płatnicze SEPA. Są to instrumenty bezgotówkowe oparte o wspólne standardy techniczne². W procesie ich projektowania opracowano dwie strategie. I tak, dla Systemów Elektronicznych Transferów przyjęta została strategia zastępowania. Zgodnie z nią istniejące krajowe rozwiązania są stopniowo zastępowane przez wspólne dla całego omawianego obszaru Systemy Polecenia Przelewu (ang.: *SEPA Credit Transfer* – SCT) oraz Polecenia Zapłaty (ang.: *SEPA Direct Debit* – SDD). Natomiast w przypadku złożonych biznesowo rozliczeń kartowych zaproponowana została strategia adaptacji istniejących systemów do nowego zestawu reguł, standardów technicznych i przetwarzania ujętych w dokumencie ramowym (ang.: *SEPA Card Framework* – SCF). Głównym elementem SCF jest wymóg migracji do standardu EMV. W efekcie podjętych prac, od 2008 r. obok krajowych systemów zaczęły funkcjonować nowe instrumenty płatnicze SEPA, zaś na koniec 2010 r. planuje się osiągnąć pełną migrację w zakresie SCT i SCF (w przypadku SDD występują opóźnienia). Oznacza to, że po stopniowej wymianie narodowe systemy płatności krajów strefy euro zostaną zastąpione przez rozwiązania zgodne z założeniami SEPA³.

¹ *Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA)*, European Central Bank, http://www.ecb.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006pl.pdf (luty 2010).

² R. Kaszubski, D. Duziak, *SEPA: Tańsze przelewy, polecenia zapłaty oraz rozliczenia kart płatniczych*, serwis KartyOnLine.net, 27 marca 2008, www.kartyonline.net (luty 2010).

³ Związek Banków Polskich, serwis SEPA Polska, <http://www.sepapolska.pl> (luty 2010).

2. Dyrektywa w sprawie usług płatniczych – podstawowe aspekty

Drugim podstawowym elementem działań na rzecz stworzenia zintegrowanego rynku usług płatniczych, obok programu SEPA, jest *Dyrektywa w sprawie usług płatniczych* (ang. *Payment Services Directive – PSD*). Dokument ten określa wspólne ramy prawne dla świadczenia usług płatniczych w obrębie Unii Europejskiej, które do tej pory regulowane były poprzez odrębne systemy prawne państw członkowskich. Dyrektywa została przyjęta przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej w 2007 roku. Termin przystosowania prawa państw członkowskich do jej zapisów upłynął 1 listopada 2009 roku. Nie wszystkie kraje jednak, w tym Polska, dotrzymały wyznaczonej daty i prace nad wdrożeniem tego dokumentu nadal trwają. Najważniejsze obszary podlegające uregulowaniom PSD to⁴:

- prawo publicznego świadczenia usług płatniczych – dyrektywa ma na celu harmonizację warunków wejścia na rynek, jakie muszą spełnić podmioty niebankowe chcące świadczyć usługi płatnicze. Ma to pozwolić na stworzenie równych warunków dla wszystkich uczestników rynku oraz wspomóc wzrost innowacyjności i konkurencyjności rynków krajowych;
- wymagania dotyczące przejrzystości informacji – dokument określa zestaw zharmonizowanych wymagań informacyjnych, które będą musiały prezentować wszystkie podmioty świadczące usługi płatnicze, tak z wykorzystaniem paneuropejskich instrumentów, jak i istniejących instrumentów krajowych. Dąży się w tym zakresie do poprawy przejrzystości oraz pełnego ujednolicenia zasad krajowych, które obecnie są znacznie zróżnicowane;
- prawa i obowiązki użytkowników i dostawców usług płatniczych – dyrektywa wyjaśnia i ostatecznie rozstrzyga kwestie podstawowych praw i obowiązków użytkowników usług płatniczych oraz podmiotów świadczących takie usługi. Poprzez harmonizację zróżnicowanych obecnie przepisów krajowych dyrektywa wyznacza także ramy prawne konieczne do stworzenia Jednolitego Obszaru Płatności w Euro.

Dyrektywa wprowadza pozytywne zmiany z punktu widzenia użytkowników usług płatniczych dotyczące m.in. przejrzystości i usprawnienia zasad realizacji płatności. Europejskim instytucjom przynosi natomiast liczne wyzwania, związane z koniecznością dostosowania systemów i usług do jej wymogów. Cele dokumentu, do których należy wspieranie konkurencji, efektywności, innowacyjności oraz modernizacji systemów płatniczych, a także integracja i konsolidacja rynków usług płatniczych, w bezpośredni sposób umacniają ideę budowy Jednolitego Obszaru Płatności w Euro⁵.

⁴ *Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA)*, European Central Bank, http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2009pl.pdf (luty 2010).

⁵ *Making SEPA a Reality. Implementing the Single Euro Payments Area*, European Payment Council, Doc: EPC066-06, Brussels, 28 June 2006.

3. Standaryzacja kart mikroprocesorowych w ramach EMV

Karty płatnicze są instrumentem, który od początku swojego istnienia miał charakter mobilny i charakteryzował się silnym tzw. efektem sieci, w związku z czym duże korzyści przynosiła jego międzynarodowa standaryzacja. Jako pierwsze znormalizowane zostały kształt i rozmiar karty płatniczej w standardzie ISO/IEC 7810. Następnie zestandaryzowano numerację kart płatniczych (ISO/IEC 7813), przesyłane komunikaty (ISO 8583) oraz zapis danych na paskach magnetycznych (ISO/IEC 7811), itd. W związku z wprowadzeniem technologii mikroprocesorowej do kart płatniczych na szerszą skalę na początku lat 90. XX w., dostrzeżono potrzebę standaryzacji także tego rozwiązania. Kamieniem milowym dla rozwoju mikroprocesorowych kart płatniczych było wprowadzenie w 1999 roku przez trzy organizacje kartowe Europay, MasterCard oraz Visa standardu EMV, służącego do autoryzacji płatności kartami kredytowymi i debetowymi⁶. Dzięki temu EMV stał się obowiązującym na świecie standardem dla przejścia sektora kart płatniczych do technologii chipowej (por. punkt 4.2). Karty mikroprocesorowe posiadają wiele zalet w porównaniu do kart z paskiem magnetycznym, m.in. zapewniają wysoki poziom bezpieczeństwa, dłuższy czas eksploatacji oraz wieloaplikacyjność, jednak koszty ich produkcji są istotnie wyższe. Głównym stymulatorem migracji na tę technologię jest chęć podniesienia bezpieczeństwa i ograniczenia liczby transakcji oszukańczych, rosnącej od lat 90. XX wieku⁷. Jednak dopiero przyjęcie światowego standardu EMV dla kart mikroprocesorowych jako kluczowego elementu programu SEPA zasadniczo przyspieszyło proces niezbędnych zmian technologicznych.

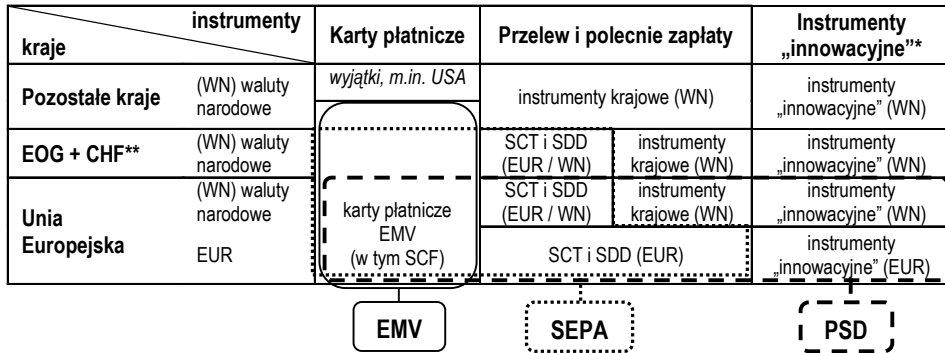
4. Współzależność PSD, SEPA oraz EMV

Na rysunku 1 przedstawiono współzależność, pod względem podstaw prawno-organizacyjnych, zasięgu geograficznego oraz zbioru regulowanych instrumentów płatniczych, trzech najważniejszych przedsięwzięć integracyjno-standaryzujących w zakresie usług płatniczych. Należy podkreślić, że instrumenty te oddziałują w trzech odmiennych, chociaż powiązanych ze sobą, obszarach: (1) PSD dotyczy regulacji prawnych, (2) program SEPA integracji rozwiązań biznesowo-instytucjonalnych i standaryzacji wymiany danych, a (3) standard EMV przede wszystkim warstwy technicznej. Interesujący jest fakt, że wraz ze zwiększaniem się

⁶ W lutym 1999 roku Europay International, MasterCard International and Visa International powołały spółkę EMVCo, w celu zarządzania, utrzymania i rozwoju standardu EMV, <http://www.emvco.com> (May 2008).

⁷ S. Worthington, *Debit cards and fraud*, International Journal of Bank Marketing, Vol. 27 No. 5, 2009, s. 400-402.

zasięgu geograficznego tych przedsięwzięć (zasięg zwiększa się od 1 do 3), liczba instrumentów płatniczych, które są nimi objęte, drastycznie się zmniejsza.

Rys. 1. Współzależność pomiędzy EMV, SEPA i PSD

Źródło: opracowanie własne; *lista metod szerzej w 4.3.; **lista krajów szerzej w 4.2.

4.1. Charakter prawno-organizacyjny

Zmiany jakie przynosi Jednolity Obszar Płatności w Euro mają charakter samoregulacji, czyli tzw. prawa miękkiego, nieobwarowanego formalnymi sankcjami, nakazami czy zakazami władz unijnych bądź krajowych. Wprawdzie zostały one zainicjowane przez unijną administrację oraz są realizowane przy jej współudziale, jednak ich projekt należał do europejskiego sektora bankowego i przez banki, pod kierunkiem Europejskiej Rady ds. Płatności (ang. *European Payment Council – EPC*), są obecnie wdrażane⁸. Podobnie samoregulacyjny charakter miało ustanowienie standardu EMV. Trudno jednak porównywać ten proces z projektem SEPA, ponieważ dotyczył on głównie ustaleń technicznych dla jednego instrumentu płatniczego i odbywał się w ramach porozumienia jedynie trzech podmiotów – organizacji kartowych. W tym kontekście sukces samoregulacji SEPA, stworzonej przez bardzo dużą grupę zróżnicowanych podmiotów, jest szczególnie wart podkreślenia.

Natomiast *Dyrektywa ws. usług płatniczych* to akt prawny, który wpisuje się w wymogi polityki dobrej regulacji. Zmienia ona dezaktualizujące się przepisy dotyczące płatności lub zastępuje dotychczasowe akty, konstytuując uniwersalny kodeks płatności w euro. Reguluje on kompleksowo usługę płatniczą, a nie, jak dotychczas, każdy instrument z osobna. Dyrektywa stanowi część ustawodawstwa

⁸ D. Duziak, R. Kaszubski, *Nowe regulacje europejskiego rynku usług płatniczych to korzyść dla polskich klientów*, Gazeta Prawna, 12 czerwca 2008, <http://biznes.gazetaprawna.pl>

unijnego i jest obligatoryjna dla wszystkich podmiotów świadczących usługi płatnicze, także dla nienależących do sektora bankowego.

4.2. Geograficzne zróżnicowanie zakresu integracji i standaryzacji

Pod względem zasięgu geograficznego (rysunek 1) trzy opisane przedsięwzięcia integracyjno-standaryzacyjne znacznie się różnią. Dyrektywa PSD obejmuje jedynie 27 państw członkowskich Unii Europejskich oraz ich terytoria zależne⁹ i jej zasięg jest najwęższy, pokrywający się z zasięgiem stosowania prawodawstwa unijnego. Program SEPA obejmuje dodatkowo kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego (ang. *European Economic Area* – EEA), tj. Islandię, Norwegię i Liechtenstein, a ponadto Szwajcarię, Mayotte i Saint-Pierre-et-Miquelon oraz Monako. Zatem pomimo istotnego rozszerzenia geograficznego zasięgu SEPA w stosunku do PSD (głównie za sprawą Norwegii i Islandii), pod względem liczby zamieszkałej populacji oraz potencjału gospodarczego (największy jest przyczynek Szwajcarii) obszar SEPA nie jest znacząco większy od obszaru Unii Europejskiej. Pozaunijne kraje należące do SEPA są ponadto bardzo silnie powiązane ekonomicznie z krajami Unii, więc harmonizacja z SEPA jest w ich przypadku czymś naturalnym.

Zdecydowanie bardziej rozpowszechniony geograficznie jest standard kart mikroprocesorowych EMV. Został on przyjęty jako obowiązujący standard prawie we wszystkich krajach świata¹⁰ poza Stanami Zjednoczonymi, gdzie banki ze względu na koszty nie zdecydowały się na migrację do technologii EMV tego największego rynku kart płatniczych. Ten globalny zasięg standardu EMV oraz jego wysoka efektywność sprawiły, że został on zaadaptowany jako główny element SEPA w zakresie kart płatniczych (SCF).

⁹ Zgodnie z Artykułem 299 Traktatu Rzymskiego następujące terytoria znajdują się w zakresie obowiązywania prawa Unii Europejskiej i poprzez swoje powiązania z krajami unijnymi, wchodzą w zakres geograficzny SEPA: Martynika, Gwadelupa, Gujana Francuska i Reunion (departamenty zamorskie Francji), Gibraltar (teryt. zamorskie Wielkiej Brytanii), Azory i Madera (Portugalia), Wyspy Kanaryjskie, Ceuta i Melilla (Hiszpania) oraz Wyspy Alandzkie (Finlandia).

¹⁰ Oprócz Stanów Zjednoczonych standardu EMV do połowy 2009 roku nie przyjęły jedynie: Argentyna, Iran i Birma oraz znaczna liczba ubogich krajów afrykańskich; za: *Global EMV Migration and the European Market: 2009*, Mercator Advisory Group, June 10, 2009.

4.3. Zakres objętych instrumentów płatniczych

Prezentowane inicjatywy integracyjno-standaryzacyjne w największym stopniu różnią się w zakresie instrumentów płatniczych, które obejmują. Zdecydowanie najwęższe zastosowanie ma standard EMV, ponieważ obejmuje on wyłącznie karty płatnicze stosowane w transakcjach z użyciem terminali płatniczych (nie dotyczy transakcji internetowych oraz innych transakcji zdalnych bez fizycznej obecności karty).

W ramach programu SEPA funkcjonują tylko trzy instrumenty płatnicze: polecenie przelewu SCT, polecenie zapłaty SDD oraz karty płatnicze, które w warstwie technicznej opierają się na standardzie EMV. Instrumenty te funkcjonują wyłącznie w walucie euro, chociaż jest dopuszczalne, aby kraje unijne spoza strefy euro wprowadziły je także dla transakcji w walutach narodowych. Niemniej, zakres SEPA pod względem instrumentów i waluty jest znacznie ograniczony.

W PSD przyjęto całkowicie odmienne podejście, ponieważ zamiarem ustawodawców było objęcie nią możliwie największej liczby usług płatniczych, nawet tych usług, które dopiero powstaną. Dlatego, jako jedyna z omawianych w pracy inicjatyw, PSD obejmuje „innovacyjne” usługi płatnicze *sensu largo*, do których zalicza się m.in.: płatności internetowe (także nieoparte na instrumentach SEPA), płatności mobilne (wiele rozwiązań) oraz różnego typu transfery i przekazy pieniężne, również z wykorzystaniem systemów elektronicznych. Ponadto, dyrektywie podlegają wszystkie usługi płatnicze świadczone na obszarze UE, a zatem także krajowe instrumenty płatnicze w walutach narodowych. Można sądzić, że ten szeroki zakres i elastyczność zapisów PSD przyczynia się do sukcesu dyrektywy.

Podsumowanie

Jednolity Obszar Płatności w Euro to jeden z niewielu punktów agendy li-zbońskiej, który ma realną szansę na pomyślną realizację. Program ten uważany jest przez specjalistów za precedens na skalę światową, ze względu na szeroki zakres i dużą złożoność, a zwłaszcza samoregulacyjny charakter tego przedsięwzięcia. Z kolei tzw. pewność prawną oraz uporządkowanie procesów zachodzących na rynku płatności detalicznych zapewnia *Dyrektywa ws. usług płatniczych*. Stanowi ona klucz dla tworzenia regulacji prawnych dla SEPA poprzez ujednoczenie niezmiernie zróżnicowanych porządków prawnych w poszczególnych krajach. W tym sensie można uznać, że program SEPA potrzebuje PSD dla harmonijnego działania, w szczególności dla wdrożenia transgranicznego polecenia zapłaty SEPA¹¹. Nato-

¹¹ A. Tochmański, *Rola banku centralnego we wprowadzaniu SEPA*; w: E. Balcerowicz (red.), *SEPA - bankowa rewolucja*, Zeszyty BRE Bank – CASE, Nr 90/2007, CASE, Warszawa.

miast PSD teoretycznie nie wymaga wdrożenia SEPA do swojego funkcjonowania, jednak bez niego nie udałoby się w praktyce osiągnąć faktycznej integracji rynku usług płatniczych oraz ich ekonomicznej efektywności. Z kolei standard EMV stanowi element niezbędny z przyczyn technicznych dla dalszego rozwoju płatności kartami. Zaadaptowanie tego standardu jako części składowej SEPA w znakomity sposób przyczyniło się do przyspieszenia rozwoju mikroprocesorowych kart płatniczych. Gdyby standard ten nie został wcześniej niezależnie uzgodniony, konieczne byłoby jego tworzenie od podstaw na etapie projektowania SEPA, co byłoby rozwiązaniem kosztownym i czasochłonnym. Należy uznać, że obecnie wdrażane trzy inicjatywy integracyjno-standaryzujące są ze sobą silnie powiązane, a ich łączne wprowadzenie stwarza solidne podstawy dla rozwoju konkurencyjnego rynku usług płatniczych w Europie.

Praca była finansowana ze środków na naukę w latach 2008-2011 jako projekt badawczy N N113 308835 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Literatura

1. Duziak D., Kaszubski R.: *Nowe regulacje europejskiego rynku usług płatniczych to korzyść dla polskich klientów*, Gazeta Prawna, 12 czerwca 2008.
2. *Global EMV Migration and the European Market: 2009*, Mercator Advisory Group, June 10, 2009.
3. *Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA)*, European Central Bank, broszury SEPA z lat 2006 i 2009.
4. Kaszubski R., Duziak D.: *SEPA: Tańsze przelewy, polecenia zapłaty oraz rozliczenia kart płatniczych*, serwis KartyOnLine.net, 27 marca 2008, www.kartyonline.net (luty 2010).
5. *Making SEPA a Reality. Implementing the Single Euro Payments Area*, European Payment Council, Doc: EPC066-06, Brussels, 28 June 2006.
6. Tochmański A.: *Rola banku centralnego we wprowadzaniu SEPA*, w: E. Balcero-wicz (red.), *SEPA - bankowa rewolucja*, Zeszyty BRE Bank – CASE, Nr 90/2007, CASE, Warszawa.
7. Worthington S.: *Debit cards and fraud*, International Journal of Bank Marketing, Vol. 27 No. 5, 2009, s. 400-402.
8. Związek Banków Polskich, serwis SEPA Polska, <http://www.sepapolska.pl>.

**THE INTERDEPENDENCE OF INTEGRATION PROJECTS ON THE
EUROPEAN RETAIL PAYMENTS MARKET**

Summary

The paper analyses the interdependence of European projects, the PSD and SEPA, that integrate retail payments market, and the EMV standard for microprocessor cards. It presents the characteristic of these projects and focuses on their interaction in three dimensions: legal and organizational, geographical and scope of payment instruments they cover. PSD, SEPA and EMV are strongly linked. Their joint implementation creates a solid foundation for the development of a competitive market for payment services in Europe.

Translated by Karolina Przenajkowska